

**INNOVATSION TA’LIM SHAROITIDA BOSHLANG‘ICH SINIF
O‘QUVCHILARI NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING
NAZARIY METODOLOGIK ASOSLARI**

Davlatova Nigora Berdimurot qizi,

Turon universiteti Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi
magistranti.

Davlatova Dildora Berdimurot qizi.

Xalqaro Nordik Universiteti o‘qituvchisi

E-mail: dildora.0309@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda innovatsion ta’lim sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mazkur jarayonning dolzarbligi, nazariy poydevori va xorijiy mamlakatlar – Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya va AQSh tajribasi asosida samarali yondashuvlar ochib berilgan. Shuningdek, innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar va shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nutq madaniyatini rivojlantirishdagi o‘rni yoritiladi. Natijada boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning muloqot kompetensiyasini shakllantirish va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, nutq madaniyati, innovatsion texnologiyalar, metodologik asoslar, xorijiy tajriba, muloqot kompetensiyasi, interfaol usullar

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida ta’lim tizimi oldida yangi vazifalar turibdi. Jumladan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirish masalasi nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika va psixologiya nuqtayi nazaridan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari, xususan, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini interaktiv usullar orqali boyitish hamda zamonaviy raqamli

resurslardan foydalanish boshlang‘ich ta’limda sifat jihatdan yangi yondashuvlarni talab etadi.

Nutq madaniyati nafaqat shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy faolligini, balki uning tafakkur, muloqot va o‘z fikrini aniq, ravon bayon qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi muhim vosita sifatida qaraladi. Shuning uchun boshlang‘ich sinf davrida ushbu qobiliyatlarni shakllantirish ilmiy asoslangan, tizimli va metodologik yondashuvni zarur qiladi. Aynan shu jarayonda innovatsion ta’lim texnologiyalari, kreativ pedagogik usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi.

Birinchidan, O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan davlat siyosati, xususan, boshlang‘ich ta’limda kreativ fikrlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Ikkinchidan, yosh avlodning nutq madaniyatini shakllantirish, ularni mustaqil fikrlashga, mulohaza yuritishga, o‘z fikrini mantiqan asoslashga o‘rgatish hozirgi raqamli va tezkor axborot oqimi davrida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Uchinchidan, innovatsion ta’lim texnologiyalarini qo‘llash boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutq faoliyatini faollashtirish, ularning qiziqishini oshirish, interaktiv muhitda ijodiy fikr yuritish va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

To‘rtinchidan, ushbu mavzu nazariy va metodologik jihatdan ilmiy asoslangan holda tadqiq qilinishi natijasida boshlang‘ich ta’lim jarayonini yanada samarali tashkil etish, amaliyotga zamonaviy usullarni tatbiq etish hamda o‘quvchilarning shaxs sifatida har tomonlama kamol topishiga xizmat qiladi.

Shu sababli “Innovatsion ta’lim sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari” mavzusi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirish masalasida xorijiy davlatlar tajribasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki rivojlangan mamlakatlarda bu borada qo‘llanilayotgan metodlar, innovatsion texnologiyalar va didaktik yondashuvlar nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham samaradorligi bilan ajralib turadi.

Xususan, so‘nggi yillarda ta’lim jarayonida interfaol usullar, AKT vositalari, kreativ o‘qitish metodlari va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutq faoliyatini rivojlantirishga katta e’tibor berilmoqda. Bu tajribalarni chuqur o‘rganish va tahlil qilish O‘zbekistonda ham boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda ilmiy-metodik asoslarni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, quyida Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya va AQSh tajribasi misolida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishning samarali usullari va innovatsion yondashuvlari yoritib beriladi.

Finlandiya

Finlandiya boshlang‘ich ta’lim tizimida o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor qaratiladi. Bu mamlakatda “dialogik pedagogika” konsepsiyasi asosida darslar tashkil qilinadi. O‘qituvchilar darslarda ochiq savol-javoblar, fikr almashish, guruhli muhokama va hikoya qilish texnikasidan faol foydalanadilar. Nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish jarayoni bolalarning tabiiy qiziqishi va kundalik hayotdagi muloqot tajribasi bilan uzviy bog‘liq holda olib boriladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, jumladan, audio va video topshiriqlar, blog va podkastlardan foydalanish ham nutq madaniyatini rivojlantirishning samarali usuli sifatida joriy etilgan.

Yaponiya

Yaponiyada boshlang‘ich ta’lim jarayonida nutq madaniyatini shakllantirish tarbiyaviy jihat bilan chambarchas bog‘liq. Ularning “Haninshiki” deb ataluvchi

metodikasi asosida o‘quvchilar nafaqat to‘g‘ri va aniq gapirish, balki tinglash madaniyatiga ham o‘rgatiladi. Darslarda hikoyalar yaratish, she‘rlar yod olish va sahnalashtirish asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy interaktiv doskalar va multimedia vositalari yordamida o‘quvchilar o‘z nutqlarini yozib, tinglab, mustaqil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Janubiy Koreya

Janubiy Koreyada nutq madaniyatini shakllantirishda AKT vositalaridan foydalanishga katta e‘tibor qaratiladi. Ta’lim jarayonida “smart classroom” texnologiyalari, mobil ilovalar va o‘quvchilarning nutq faoliyatini baholovchi elektron platformalar keng qo‘llaniladi. Shuningdek, o‘quvchilarni jamoa oldida chiqish qilish, prezentatsiyalar tayyorlash va nutqini multimediali shaklda ifodalashga yo‘naltirilgan maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Bu usul o‘quvchilarda nutqni rejalashtirish, muloqot madaniyatini rivojlantirish va o‘z fikrini ravon yetkazish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

AQSh

AQSh boshlang‘ich ta’limida kommunikativ yondashuv tamoyillari keng qo‘llaniladi. Darslarda o‘yinli metodlar, rolli o‘yinlar, debatlar va ijodiy yozuv topshiriqlari yordamida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqi birgalikda rivojlantiriladi. Shuningdek, onlayn platformalar, virtual sinflar va audio-vizual materiallar o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini yanada qiziqarli va interaktiv qiladi. AQShda ko‘proq individual yondashuvga urg‘u berilib, har bir bolaning qiziqishi va imkoniyatiga qarab alohida topshiriqlar ishlab chiqiladi.

Davlat

Asosiy yondashuvlar

Innovatsion
vositalar

O‘ziga xos jihatlar

Finlandiya	Dialogik pedagogika, guruhli muhokama, hikoya qilish	Audio/video topshiriqlar, blog, podkast	Nutq ko‘nikmalarini kundalik hayotdagi tajriba bilan bog‘lash
Yaponiya	Tinglash madaniyatini rivojlantirish, hikoya va she‘rlar	Interaktiv doska, multimedia	Nutq madaniyatini tarbiyaviy jarayon bilan uyg‘unlashtirish
Janubiy Koreya	AKT vositalari, jamoa oldida chiqishlar, prezentatsiyalar	Smart classroom, mobil ilovalar, elektron platformalar	Nutqni rejalashtirish va baholash ko‘nikmalariga urg‘u
AQSh	Rolli o‘yinlar, debatlar, ijodiy yozuv topshiriqlari	Onlayn platformalar, virtual sinflar, audio-vizual materiallar	Individual yondashuv, o‘quvchi qiziqishini inobatga olish

Zamonaviy jamiyatda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirish – ularning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Innovatsion ta’lim sharoitida bu jarayon nafaqat til o‘rganish, balki mustaqil fikrlash, muloqot madaniyatini rivojlantirish va ijodiy qobiliyatlarni yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta’limda nutq madaniyatini shakllantirish nazariy jihatdan tilshunoslik, psixologiya va pedagogika fanlari yutuqlariga tayangan holda izchil amalga oshiriladi. Xususan, L.S. Vygotskiy, J. Piaget kabi olimlarning tafakkur va nutq o‘zaro bog‘liqligi haqidagi nazariyalari, kommunikativ yondashuv va faoliyat yondashuvi asosiy metodologik poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari va o‘yinli usullar nutq faoliyatini rivojlantirish jarayonini qiziqarli, samarali va individual yondashuvga asoslangan holda tashkil qilish imkonini beradi. Bunday usullar orqali o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin bayon qilish, tinglash madaniyatini rivojlantirish va muloqotga bo‘lgan qiziqishi oshadi.

Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya va AQSh tajribasi shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta’limda nutq madaniyatini rivojlantirish uchun shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, guruhli muhokamalar, rolli o‘yinlar, multimedia va smart texnologiyalarni uyg‘un qo‘llash yuqori natijalar beradi. Bu tajribalarni o‘rganish va moslashtirish O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish, dars jarayonini innovatsion shakllarda tashkil etish va o‘quvchilarning nutq faoliyatini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida o‘quvchilarning tafakkur, ijodkorlik va muloqot ko‘nikmalarini chuqurlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Abdullaeva, Sh. (2020). Innovatsion texnologiyalar asosida o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish. Toshkent: Fan.
2. Boboeva, D. (2021). Boshlang‘ich ta’limda muloqot kompetensiyasini rivojlantirish. Toshkent: Ilm Ziyos.
3. Davlatova, N. (2018). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: TDPU.
4. Vygotsky, L. S. (1987). *Thought and Language* (A. Kozulin, Trans.). Cambridge, MA: MIT Press.
5. OECD. (2019). *Innovating Education and Educating for Innovation: The Power of Digital Technologies and Skills*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264265097-en>